

УДК (UDC) 94(477)

DOI: <https://doi.org/10.21272/starovyna.2023.63.5>

КОРОЛЬ В. М., ПОРФІЛОВА М. В. *

СОЦІАЛЬНІ ВЗАЄМОДІЇ, ПОВСЯКДЕННЯ І ПОБУТ ЖИТЕЛІВ ПОВОЄННОГО СЕЛА В МАТЕРІАЛАХ УСНОЇ ІСТОРІЇ ПОСУЛЛЯ

***Анотація.** Публікація присвячена дослідженню соціальних взаємодій, повсякденного життя, дозвілля і побуту повоєнного села шляхом вивчення усноісторичної пам'яті населення колишнього Недригайлівського району Сумської області.*

В роботі подаються транскрипти інтерв'ю з літніми людьми – пересічними безпосередніми учасниками і свідками подій. Хронологічно дослідження зосереджене на періоді першого повоєнного двадцятиліття (друга половина 1940-х – перша половина 1960-х рр.), проте особливості отриманого наративу передбачають постійні відхилення від цих часових меж і екскурсах до раніших та пізніших подій.

Подані спогади як яскраві ілюстрації дозволяють значно краще усвідомити сутність історичних процесів новітньої доби і можуть бути використані як джерело для написання подальших наукових праць, зробити значно рельєфнішими майбутні дослідження як краєзнавчого характеру, так і в географічних кордонах всієї України.

***Ключові слова:** усна історія, повоєнна доба, Посулля, Терни, Недригайлів, сільська місцевість, торгівля, повсякдення.*

Для проведення своїх досліджень історики, як правило, користуються архівними матеріалами. Безперечно, це є абсолютно виправданим. Але поряд з документами, створеними у минулому, існує інший величезний джерельний пласт. Це пам'ять людей, яким випала доля стати свідками чи учасниками тих чи інших історичних подій і процесів.

На жаль, вже майже повністю відійшли свідки 1930-х років. З кожним днем стає все менше старих людей, чия юність і молодість минули у 1940-1950-х роках. Саме тому останнім часом активно проводяться дослідження усної історії. Виходять відповідні збірники спогадів, присвячені епохальним потрясінням у житті українського народу [1; 2] або спрямовані на вивчення минулого певних соціальних груп [3; 4] чи регіонів та окремих населених пунктів [5; 6; 7].

---

* Король Віталій Миколайович – кандидат історичних наук, докторант кафедри новітньої історії України Запорізького національного університету, старший викладач кафедри історії Сумського державного університету, ORCID: 0000-0001-5805-1415.

Порфілова Марина Володимирівна – студентка факультету іноземної філології та соціальної комунікації Сумського державного університету.

Матеріали усної історії є надзвичайно цінним історичним джерелом, яке суттєво доповнює інформацію архівних документів і дозволяє історикам проаналізувати ставлення до конкретних подій їх безпосередніх учасників та свідків. Спогади старих людей як яскраві ілюстрації дозволяють значно краще усвідомити сутність історичних процесів і зробити дослідження значно рельєфнішими.

Оскільки кожна людина індивідуально аналізує та інтерпретує свій досвід, то усні свідчення, звичайно, є доволі суб'єктивним історичним джерелом. Вони скоріше демонструють не те, якими були минулі події, а сприйняття тих подій людьми. Тим не менш такі спогади значною мірою можуть допомогти розібратися історикам у сутності досліджуваних ними аспектів. Зокрема це стосується і вивчення історії повсякденного життя сільського населення в повоєнні роки.

Нижче ми подаємо транскрипти інтерв'ю з літніми жінками, які народилися і виросли в селі Клин Роменського району (до адміністративно-територіальної реформи належало до Іваницької сільради Недригайлівського району). Доля опитаних осіб склалася по-різному, вони змінювали місце проживання та/або рід занять. Проте все їхнє подальше життя визначалося тим досвідом, який вони отримали в дитинстві та замолоду, мешкаючи в рідному селі.

Записи зроблено у 2020 р. Дані інтерв'ю є неструктурованими, тобто головним чином складаються з фази вільного оповідання, а запитання дослідника лише сприяють наративності.

Хронологічно розмови зосереджені на періоді першого повоєнного двадцятиліття (друга половина 1940-х – перша половина 1960-х рр.), проте під час розповіді відбувалися постійні відхилення від цих часових меж, що викликано об'єктивною необхідністю пояснення причинно-наслідкових зв'язків шляхом екскурсів до раніших та пізніших подій.

Серед основних тем, яких торкалися оповідачки, центральне місце посідають стратегії виживання і ведення власного господарства в умовах повоєнної руїни, нестатків та надмірної експлуатації населення з боку влади. Цінними є спогади про базарну і ярмаркову торгівлю того періоду. Через призму демонстрованої локальної усної історії Посулля вимальовується динаміка змін повсякденного життя і побуту села протягом згаданого проміжку часу.

Цікавими також є наведені факти, що свідчать про трансформацію місцевих великих сіл в міські поселення (Терни стали селищем міського типу в 1957 р., а Недригайлів – у 1958 р.). Зокрема, це і згадки про розвиток промислового виробництва, інфраструктури, шляхів сполучення, торгівлі та сфери послуг.

В ході роботи над транскриптами особливості мови і мовлення опитаних максимально збережені. Можливо, це вони колись ще зацікавлять і філологів. Вивчення отриманих таким чином матеріалів дозволяє зробити деякі суттєві штрихи у вивченні відповідних тем, привертає увагу до не помічених раніше проблем. Подані спогади можуть бути використані в якості джерела для написання подальших наукових праць як краєзнавчого характеру, так і в географічних кордонах всієї України.

***

Лисогор Лідія Мар'янівна (1935 р. н.). Село Вільшана Роменського р-ну Сумської обл.

Ми жили в Клину. Жилося важко. Ну, нас виручала корова, молочко своє. Була ще молода телиця, так поліцаї у войну прийшли забрали. А тоді батько мій як з війни вернувся, так він діжки робив, лаханки, діжі. Він дуже великий мастер по дереву був. На все лісництво! Мати діжку залига вірвовкою – і в Терни на базар.

На базар ходили пішки. Більше десяти кілометрів ходили. Я точно і не скажу скільки там кілометрів. Пішки ходили, продавали... Хто сояшник, хто квасоллю, хто гарбузці... За плечі, як сояшнику, і ото більше десяти кілометрів пішки.

- На базар ходили тільки у Терни?

В Терни. Тільки в Терни. Базар був тільки в Тернах. І там базар був такий, що хто що в кого що є, все виносили, продавали, бо копійки треба було... А шось же і купували! Де що було, то з-під поли... Так же не продавалось, тільки з-під-поли! Чи хустку, чи шалю, чи товар¹, чи чоботи які... А то міліція ганяла! Чи хусточку купить, там дітям чи собі, тільки ходиш заглядаєш та тоді одійдеш хтозна куди, вона підійде, та жєнщина, візьмєш купиш... Ото такі базарі були!

У Тернах базарь був ото там, де остановка, а од остановки через дорогу тільки перейти оце прямо, а оце отут... Базарь здоровий, міста багато було! І корови, і свині, і кози, і телята, і шо тільки в кого шо є! Із усіх сіл туди сходилися: і з Кулишівки, і з Недригайлова... і де тільки не були села поблизу – і усі ж оце туди... Страшне! Базар здоровенний! Здоровий такий! Ну, а послідні времена вже стали й магазини виїжджать. Машинами, да. І то матерія там. Як вивезе якась там лавка матерію, то людвн там такої, по головах ходять, шоб узять. Усе таке: і мило... Ну, все таке, шо треба виносили, вивозили.

Ну, ми таке все носили продавать, шо з нас містового не брали. Корову раз там чи два продавали, так до воза чи до саней (як зімою) прив'язали, продали, купили в нас. Порося колись продавали, так тоже на возі привозили, по теплу. В нас купили, і ми поїхали. А ті, шо ото були міста ото ж такі, тамечки платили за містове, щіталося. То ті, шо ото сметану і сир, і молоко постійно продавали, там ще шо... Тоді ж ото і рибного не було. Так я знаю було ото блюдечка були такі малесенькі, і пучечку-другу положе в те блюдечко камсички отакенької... І продає на блюдечка. Ну, це дєсь оце у п'ядєсят другому, у п'ядєсят третьому... Я чоґо знаю оце, бо я якраз саме Наташею ходила, так мені до того камси хотілось! Так хотілося!

Ми в базар ішли, так там все було, шо треба. А тіки ж все було дороге, переплачували. Треба було винести чи кукурузки, надрать та на стакани продать, шоб тоді купить чи якийсь чобіт, чи якийсь сандаль дітям. Бо грошей же ніде не було. Не давали! За палочку ходили на роботу. Побув, поробив, палочку записали оце ввечері і ото і все! А треба ж на шось жить. Так ото де квасолина, де біб... І ото де шо б не було ото береш і несєш у Терни.

- А в районному центрі був базар?

¹ Товар – оброблена шкіра, вироби зі шкіри.

Та в Недригайлові він і був, та маленький. Ну, він такий базарь, по месту: то ото молоко, то сметана, то таке все їстівне... А такого нічого не було. Худобою у Недригайлові торгували тільки, як ото ярмарок! Пару разів там у год. Так ото вивезуть там коров десяток, а то, може, і того ні. Ото таке. А в Терни багато вивозили! Кому така, шо не нужна, так у Терни везуть у базарь. *[Сміється]*. Хорошої не везуть. Я ж кажу, ото матері часто розказувала, як дід Король повів корову, а вона не доїлась пошти ніяк... В обцім, не годилася держать. Так він купив грудку масла, прив'язав до воза, сів і їсть хліб та масло, куса прямо з грудки, приказує: «Поки Зорьки, поки й масла!». І куплено!

- *Потім покупець не повертає?*

- Та а хто там знає, хто там звідки є! *[Сміється]*.

- *Ну, а Ви продавали худобу?*

- Та ото раз порося здорове продавали – не було дівчатам у школу пальта за шо купить та вбувачок. Так продали... А корову продавали. Раз повели стару, так один підійшов купець, подивився у зуби, каже: «Знаєш шо, дядьку! Напрямую кажу – веди її додому! Їй шо в рота, шо в ср..ку заглянь – однаково немає нічого! А ти її вивів продавать!». Так ми її на другий день та повели у Недригайлів, та здали на базу. А вона стара, за неї там і взяли, та ото я там купила шось у Недригайлові в ярмарку... Ото таке. А то друга билася дуже ж. Було, як ударе ногами в одвірок, так свет на одвірку сам включався і виключався! Так її водили з телям продавать у Терни. А так багато всі приводили продавать у базар.

А один чоловік з Клину водив козу продавать. Воно оце у таке врем'я, шо вже холодно. Шо він ото такий плащ одів, шо ото робочі зелені були з башликами. І козу ото наквив чимсь. І повів у Терни. Стояв-стояв, ніхто тієї кози не бере. Аж підходить якийсь дядько: «Продаєш?». «Продаю». «Скільки?». «Та оце стіки». «Куплю!». «Купуй!». «Тільки, - каже – в мене грошей немає, я на ту неділю вивезу, а ти прийдеш забереш». Ну, ото і договорилися. Той оддав, а той другий каже: «Ти дай мені і плащ, я накрию козу, бо я далеченько живу, поки доведу козу, вона змерзне». Ну, Микола оддав і плащ. І радий! Поїхав додому. Приїхав. Надежда: «Продав?». «Продав». «Давай гроші!». «Так він не дав, на ту неділю вивезе». Ну, дождав неділі, поїхав він. Ні дядька, ні кози, ні плаща нема! Ні грошей. *[Сміється]*. Приїхав додому... А тоді раньше були почти шо в кожній хаті мідні кухлі такі. Кухлями, кружками звали. Так він ото ж їй розказує, шо ото шукав-шукав, ну немає покупця. Так вона отим кухлем як дала, так розбила йому лоба і на голові. Дала йому грошей! Ото так набор віддав! Люди, бач як, довіряли, а ото таке!

Купували і ми все. Було другий раз так дівчаткам на руках ботиночки покупиш – так дешевше ж. Так главне діло, шо і магазіни ж не вивозили! І таке, і чоботи... А та'як оце собі, було, чоботи треба купить, щоб хромові (появились у кой-кого)... Так тільки в Терни в базарь треба, більш ніде не купиш!

Базар був тільки в неділю. Ото встаєм, було, у три часа ночі. І ото пішачка і пашов... А ото батько мій, було, як наробе діжечок, лаханок, діжі (ті, шо хліб пекти), так на санчата накладуть горою. Ще й мене беруть, я човпу за ними. А ото ж те врем'я було, шо з хлібом дуже трудно, так ото за діжку одну перепічку давали. Так наміняють, і нам на тиждень вижить хватає. А тоді вп'ять на другий тиждень...

Ну, що хоч там бувало в Тернах у базарі! Було, що і гроші там часто витягали в людей. В мене тоже. Ну, в мене в Недригайлові витягнуто. А в діда в Тернах витягли.

Поросята маленькі, це тільки в Тернах продавали, більш ніде не купиш! Розводили люди у сусідніх селах на продаж. Вивозили – всякі були. Тернівські свині хароші. Ну, та ніде ж не і купиш, тільки в Тернах. У базар по поросят, було, собіраємось велосопетом, як по теплому, а як зімою, так усяк: просили і коняки... Ну, більше восени купляли, по теплому. Ото, було, на велосопет. І я їздила більш, Микола не любив поросят куплять. Так ото на велосопет, троє куплю, поприв'язувала до руля отак у мішках, і пашов...

А тіки ж дуже рано. Дуже ранній базарь. Я знаю, що мені треба було биті валянки купити. Батько дав грошей з матір'ю. «Їдь, Миколо!». А в мене саме котрась була мала, мабуть Надька. Бо я йшла *[заміж]*, в мене були биті валяночки сіренькі, а то вже порвалися. Ну, батько рано поїхав. Приїхав він, ото купив по темному. Приїжджя, а я така рада! Вихожу ж на зустрічу йому, тільки він дверима стукнув. Виймаю – один сірий, а один білий. Я як заплачу! Не те, щоб там один сірий, а другий трохи не такий. А то зовсім білий. Ну, воно по темному! А тоді я не знаю, як він дивився! Хтона як він купив їх! Не думав же, що таке можеть быть!

Так ми купили порошка у сидушок. Та купили за чорний порошок, а він оказавсь бузниковий. *[Сміється]*. Покрасили ті валянки, а вони такі, ну, як ото буряк не дуже буряковий. Та так вони і той... Поставила чавун великий, розколотила в нього порошку, та тоді ті валянки туди... А як висохли, так на хату ото як однесла...

- *І що далі? Носили?*

- Ні-і! Вони ж страшні! Ну, як же! Сірий став темнокрашений, а білий – світлорозовий. Не можна було вбувать. Страшне. Уже з реготу... Прийшов, знаю, Іван Третячин, і батько в нас були і матір. Я не знаю, що воно було... Так уже з тих валянків сміялися-сміялися. Ну, що ж, так вони валялися, так їх міль і побила.

А хтось казав, що купив поросят двоє чи троє. Так замість поросяти одно собача було – порося підмінили. По темному купували, зразу не розбереш. По видному там уже нема нічого, все порозкуповують! А тоді той прийшов додому, а там двоє поросят і собача.

- *Так а чому так рано торгували?*

- Ну, а от хто'на! Так було. Так заведжено. Давно. *[Пауза]*. Поночі ото. І ото собача за порося продано. І це не дуже далеко отут, це комусь із ближніх сел.

А це вже як розвидниться, так таке все вже і по світлому купляли. Я ж кажу, і товар, і чоботи, і черевики, і хустки, і шалі... Здебільшого з-під поли.

- *Так а хто це з-під поли торгував?*

- Ну, я й не буду тобі казать... Хто'їзна. Перекупщики. Тернівські, мо' і не тернівські. Десь їздять, беруть, а тоді... Їх сидушками називали. Бо сиділи на базарах: і в Тернах, і в Недригайлові. Їх міліція ганяла. А одна така там баба-перекупка була, так нікого не боялася. Кацапочка. Вона без ноги, на ступці. На війні без ноги осталася. Торгувала у відкрити, і її не трогали. Кричала: «Кому липучки? От комаров, от мух, от лихих свекрух!». Ще й ходила по домам саморобні канхвети людям варила з їхніх продуктів. Їй платили за це.

Тоді ото вже послідне врем'я стали кашамирові хустки, так зеленянська жінка в Клину носила хустки продавала. Десь присилали відкілясь, а тут тоді перепродували. Воно ж як, у Коренській магазин був, так шалі привезли, «білокраєчки» коричневі. По чотири рублі з половиною. А тоді якось, що пішли ми в Терни в базар, клиняни, аж вивіз той самий лавошник шалі у Терни. Уже по п'ять із половиною продає! А в нього тюки отакі тих шаль. І розібрали!

Так шо там шо хоч було, і шо хоч можна було купить. Та ще по темному. Я знаю, тоже й мені таке було. Поїхав батько передки мені хромові купив, щоб чоботи хромові мені заказать. Ну, тут ми вже не знаєм (більш того, шо в Тернах, так батько каже). На розвидні купив, блискуче, начищене. Поніс на Бабу, пошили мені. І такі красиві, на полувисокому! А воно оказалась сириця в одному передкові. Один передок хароший, а другий – сириця! Убую – такі ж хароші! Як сухі – гарні. Як у сніг уступила – таке робиться, розшперхується! Воно не дочинете! Десь од краю, видно.

Так шо ото такі були базарі. Продавали, гроші торгували. Бо треба копійку було. Тоді ж обкладали: налог, предналог, облигації... А де ти возьмеш? Ніде немає. Тільки нада іти в базарь шось на стакани продавать. І пшона продавали, бувало, натовчеш... Дуже гарний базарь був, і багато всього. Аби тільки гроші. А в Недригайлеві, це тут міський базар був, по месту. То продукти, то заполоч хіба, то ще шо.

Їздили і в Ромни. Ну, туди вже їхати треба було. У Терни чи Недригайлів можна було і пішки. А в Ромни десь договарюваться або так у машину сідять. Я туди за все врем'я та тільки двічі і їздила. Це вже дівчата чималі були. Раз їздила Наташі хустку купувать, як ото Вера заміж ішла, чорну. Тоді ж якраз ото мода як пішла на чорні хустки! А раз машиною їздили...

А раз пішки ходила. В Ромни. Якраз батько з війни вернувся. І тут проказано, шо у Ромнах продають воду солону. Солі тоді не було, із солоної води випарювали. Зробив батько діжку на десятеро відер, кружок наверх. Тоді на корову ярмо зробив. Запріг корову у возок, поставили діжку у возок і пішли пішки на Ромни. Корова візок везе, а ми пішки. Ідемо-ідемо, випряжемо, попасемо коровку, подоїмо та ще. І так до вечора добралися ми. Під горою в Ромнах там у когось у таких людей ночували, євреямі їх називають. За те їм вечірне і вранішне молочко з коровки віддали. А тоді поїхали нагору отуди в Ромни, купили, налили води ж отієї солоної в діжку, закрили, обмотали і так і поїхали додому. Мені так у помку! Оце не доїжджаючи до Ромнів, оця сторона, вишки¹ стояли. Такі вишки! Ото шо вони качали? Здорові такі, вишки звалися! То ж кажуть, шо дьоготь ото качають! Ага, і там ото нижче, так м'яти багато цвіло саме, так мати украла трохи. Так ото в помку мені! Дотягла корова. На другий день чавунів наставили, і ото воно кипить і кипить, поки останеться в чавуні десь отак солі. На ряднинки вивертали... І з отієї діжки ще було й багато соли. Ну, давали ж і людям по трошку. А де та солонна вода в Ромнах бралася, хтозна. Може, хіба привозили звідкіля?

- А більш нікуди не їздили?

- По корову ходили у «Кацапщину». Воно туди ото десь чи в Путивель, чи за Путивель - там «Кацапщина». Так батько ото їздив по корову. Вони вп'ятьох

¹ Йдеться про нафтові установки. Нафтовидобуток тут розпочався після II Світової війни.

їздили: іваничани і батько з ними. Машину виписали і їздили. А коров не було підходящих. Уже розибрато. Так привів теличку. Уже така, вим'ячко велике було. А чо, шо туди, хтозна. Проказано, шо там корови хароші.

Купляли ми корову і в Недригайлові на ярмарку. Колись і в Деркачівці на ярмарку купляли. Зараз нема, а тоді були ярмарки і в Деркачівці. Ну, а тут же в Кацапщині проказано, шо дуже хароші корови молочні. Так ото через те їздили.

- *А коли в навколишніх селах збиралися ярмарки?*

- Ну, на празники. Оце в Недригайлеві послідній час... Та чи на Дмитра був ярмарок? А в Тернах воно ярмарком не щіталось, бо воно кажну неділю. Кажну неділю, як ярмарок. А в Деркачівці там невеличкий був базарь на ярмарок. А тоді його і не стало. А в Недригайлеві довгенько були ярмарки ці. Люди через річку ходили. Перебреш оце поки через річку. З гори спустився, через річку перейшов і зараз і базарь. На тому місці, на в'їзді з боку Сум, впослі автостанцію зробили.

Ну, більшість у Терни ходили. А тіки ж собіраєшся не один, а гуртом. Бо страшно ж! Темно. Це ж у три часи виходить треба було. Сюди ходили трасою, так тут нічого. Тут же по дорозі села: ось Зелене, трохи пройшов – Чемайданівка, за Чемайданівку вийшов, трохи пройшов – вже Терни. А Тернами тоді вже йдеш і йдеш, вже видніє, не страшно. І йшли душ по троє.

А тут поз Іваницьку дорога була, тоже в Терни. До Іваницької, полем, через ліс... Там до Іваниці не доходя звертали на ліву сторону і йшли повз там, де кладовище. Дорога називалася «поз Батюжку». Батюжкою те місце звалося чоґось. Туди, вроді, ближче на Терни йти, так не можна було – оббірали! Хто шо не несе, не везе... Оббірали!

- *І хто?*

- А хто? Бандіти. Довго оббірали: після війни, я ще й заміжжю не була, оббірали, і заміж вийшла, так чуть було, шо оббірають людей. Ото хтось везе порося продавать, його в лісі перестрінуть, заберуть... То ж ті Фелони холодянські оббірали. Батько із сином. Так балакали, шо в них там на Батюжці десь під землею схованка була. Ото вони там сиділи, а тоді з неї вилазили і грабили людей. Ну, ті раньше грабили. А це вже пізніше були такі. Хто там копійку якусь роздобув, так заберуть... Ну, не вбивали! Ну, то видно туди Бізверхий не доставав – той би убив би! То страшний був: і по хатам лазив, і людей різав... І його жінка йому помагала – крадене, награвлене помагала носить та збувать. Вони приєжджі, їх ніхто не знав, приїхали в Клин, купили хату і ото по всій окрузі промишляли. А впослі його другий бандіт – Зализа – з обреза через вікно застрелив дома. Шось не поділили.

А на базарі в Тернах, там тоже витягали гроші харашо. Хтозна звідкіля вони, чи тернівські, чи чужі, зальотні. Ну, такі, шо вміють харашо! Десь у очередь, де саме за чимсь очередь велика стоїть, і отам влазе... Казала Манька Матусенкова: «Держала все врем'я руку на кармані, щоб не витягнуто. А дойшов ряд шось купувать, лапнула туди, а там дїрка в кармані низу. Вона тут зверху держе, а гроші низу вирізано».

Все там було. А послідне врем'я, було, таке пішло, шо як підеш, а там магазинів навийжджяє, матерії навезуть, якої тільки хочеш! Бери! І ситці, і по п'ятдесят були, і по семдесят. Копійок!

Приходько Марія Іванівна (1937 р. н.). Місто Суми.

Під війну ми осталися вдвох з матір'ю. В сорок п'ятому я пішла в перший клас. Тоді налоги такі були страшні, шо злидні... Вони не такі, може, і великі, так ніде ж не платилося, грошей нема. А було ото 280 літер молока здай з корови. Сорок кілограмів м'яса – хоть є в тебе м'ясо, хоть нема – здай сорок кіло м'яса. Картошки скікнись там здавали. По моему... [Пауза]. Ну, та були такі плани, шо нада було здать. І жили тільки з города, бо не платилося там воно в колгоспі нічого.

Тоді ми ходили колоски собірали. Ще маленькі були! І ото об'єжщик гоне, матюкається. Ми злякалися, кричимо! Один раз, помню, коноплі вже чималі були. І ми з другими дітьми тікать. Воно там недалеко протів нас якраз було. Бачили, шо об'єжщик їде, і ми вскочили якраз у ті наші коноплі та поки ховалися витоптали їх, тільки по краях осталися. Мати прийшла, вже й не лає, тільки плачить. То коноплі на нашому городі скраю були, наші коноплі.

Ми тільки з матір'ю жили. Батька ще перед війною в армію на підготовку забрали, він десь ще на початку війни погиб, не вернувся... А брат старший під війну в лісі з коровою ховався від німців. В сорок третьому його в Германію на роботи погнали. І він був там в лагерьх з п'ятнадцяти год... Ну, і тоді вже, як війна кончилася, прийшов він. Тільки прийшов, а через тиждень вже забрали у ФЗО¹ на восстановленіє Донбаса. Втік звідти додому, його беруть орестовують і направляють у Шостку в тюрму. Ото через год чи скікись там вийшов. Так тільки приїхав додому, і оп'ять забрали в ФЗО. На Донбас! Ще годів на п'ять. Ото таке!

Ну, а ми з матір'ю як жили? Злиденно! [Голосно]. Злиденно! Я ще й невелика була, в школу не ходила, і семи не було, а ми і по колоски ходили на поле, і по бур'ян. Ідемо в ліс по дрова. Це ми гуртом ходили, малі діти. Через дорогу ліс, а сушнячку не було, ідеш дальше. Знаю, колись найшла сухостойчик якийсь, притягла. А мати додому прийшла, побачила і лає, плаче: «Ну, нашо ти!». Баче, шо здорове, важке. Вже ж не по мені. Так вона не біла мене, а плакала сама.

А в школу йти, вже заморозки. Так знаю, в перший клас боса ходила. Заморозки вже, до самих морозів босячком ходили. Я в школу вже пішла, а в мене і трусів не було, не знала і які вони. На голе тіло одівалися. Та й одіться ні в шо було до пуття. Так страшно мерзли! Може, в мене через те і дітей не було, як виросла!

Нема ж за шо купить! Не було воно нічого в матері. А ще ми в такому хуторі, нема в нас нічого. Не було в нас там ні торгівлі, нема нічого. Це ж ми в Терни або в Недригайлів саме ближче нам було до базара ото. У Тернах базар більший був. Там воно «кукушка» туди ходила, узкоколейка – залізнична дорога на сахарний завод. Так хто там поторгувать їхав, товар який з Ворожби перекупщики привозили. У навколишніх селах там хазяйство на продаж держали. Та й усі здалеку сходилися.

Мене мати малою ото до кого припроваде до дорослих, там пшонця наготове, там крохмалю якогось, шо-нібуть. Пішки ото йдеш у Терни. Туди і назад. Тепер як молодьож, так і одну остановку буде маршруткі ждять. [Сміється]. А ми пішки ходили. Ну, ладно! А тепер хочем, щоб ноги не боліли.

¹ ФЗО (від рос. «фабрично-заводское обучение») – школи фабрично-заводського навчання системи трудових резервів СРСР, учнівський контингент яких формувався шляхом призовів з присвоєнням статусу мобілізованих. Втеча із цих закладів каралася як кримінальний злочин.

Я ще невелика була, а оце мати там мені або крохмалю там натре трошки, або шось ще таке, щоб не важке. І то в Терни пішки 14 кілометрів. До кого-небудь старшого припровадить, щоб самій не страшно. Встаєм рано, ідем пішки, щоб ото продать. А вже як стала більшенька, так ото йду, щоб свинячу голову продать. Свиней у нас великих не було. Їх бур'янами годували. Зерна ж не було. Так ото вже оддаси голову за скільки оддаси. Тіки, щоб назад не нести.

- А куди витрачали вторговані на базарі гроші?

Та й кіросіну купи, там мила, ще чогось, бо без такого... А то ще ж на налоги! В обцім детство було дуже страшне. Я ж кажу: до самих заморозків босячком ідем. А тоді вже мати найшла один ботинок батьків старий, а один братів, Миколин. Десь ще на хаті заваялися. І ото ішли ми в школу. Сходила один день. Назад ідемо, а Іван Кажанів ззаду ішов і наступив якомсь отак мені. Ну, як діти, ішли, рот роззявили кудись. І наступив мені на п'ятку. І підошва одірвалася. Я вже плачу, кінчаюся: «Іван Кажанів мені порвав ботинок!». Мати сміється, каже: «Та вони негодні, порвані вже й були!». Тоді якомсь найшли мені тітчині чоботи.

Тітка Галька в мене була. Так її ще німці під війну в Германію на роботи забрали. Їй там і непагано в хазяйки жилося. А вже під кінець війни, перед победою, їх із самолота розбомбило. Погибла вона. Не вернулася.

Так ото мені її чоботи дісталися. І вони таке, як хромові були, і ще на додачу із собакою шкуркою. Із собаки чужого здорового застреленого зняли (було шось таке, що їздили вистрелювали собак), та й пішло на чоботи. А так в те врем'я чинили шкури і з телят, і з поросят. У ліс ходили з дубків кору здирали, ото його дубили. І ото шили з них чоботи.

А магазинного не купляли тоді нічого! За шо?! Його не було за шо купить! Тут як-нібудь ото доживали-переживали... Знаю, якийсь дядько ходив. Це спустя, як я вже пішла в п'ятий клас. І той дядько кожухи перешивав. У нас були кожухи старі: там материн, батьків, дідів чи бабин ще якийсь. Старі, ще бозна-колишні! Так і мені кожухок перешили ото вмiсто пальта, щоб уже в школу. Бо як ото ходила в перші класи, так ото таке, десь старе шось, не то куфайка, не то ще шо... Під'яжуть мати, і йду. Та воно ще й перед війною не було його за шо куплять. А байкове одіяло в базарі купили. Мати з тіткою перерізали його пополам і дві косинки було. То мати в тій косинці були. Тоді я, як в школу пішла, так мене вже тим байковим одіялом вмотували. Запнеся, а тоді вчителька наша ото зав'язує. Так вона вже дивиться, заставляє, щоб там одівались, бо одежі ж пагані. Завяже ззаду, щоб тепліше. Ото так ходили. Вобцім виживали як нібудь. Виживали!

Ну, а тоді вже як у п'ятий клас, це вже я більшенька, так знаю, шо мати за півгоду получила принесла півмішка зерна із Зеленого¹, пішки принесла. А я мішок насобірала колосків на полі. Оце кажу: «Я, ма, буду окремо!»². Вже ж як дитина, знаєш? І ото насобіраю колосків, посушу там їх на печі, тоді праником² поб'ю, тоді провію якомсь, через сито пересію. Так ото я за літо насобірала більше матері. З колосків мішок получився, а мати день у день робила і з колгоспу принесла тільки

¹ Зелене – село Роменського р-ну Сумської обл., раніше належало до Іваницької сільради.

² Праник — дерев'яна дощечка з ручкою для вибивання білизни під час прання.

півмішка. Ото скільки тоді платили! Нічого не платили! Так виживали за щот города. Шо ото в городі виростив, те й твоє. Ну, ото в лісі тоже, де терен появиться, кислиця, груші, всяке-яке ото збирали.

- *А що Ви в той час купляли за гроші?*

Керосин і мило. Оце те, шо купляли. Я ж кажу, шо кожушник ходив, так ото кожухи нам перешив: матері ото зробив невеликий із старого батькового чи дідового якогось, і мені таке, ну, як би пальтечко. Так ото в мене вже гарне появилось, як я в п'ятий клас пішла. А так купували тільки керосин, мило і сірники. Ото таке.

Мати неписьменна була, так ми носили пісьма Миколині [*брата*] до Крив'яциних або до Прусових, щоб вони прочитали нам і написали йому. Каганець у відро поставимо і поночі йдемо з пісьмом. А тоді я вже в школі як навчилася читать, так засвіtimo, мати диктує мені, а я пісьмо пишу ото. Вже научилися. [*Сміється*].

У городі садили картошку і жито, просо там усе... І коноплі! Коноплі – це ж... За щот конопель, можна сказати, жили! Їх мочили, м'яли... Зразу на ставок несеш ті коноплі. Воно літнього врем'я ото гряззю їх прикидаєш, щоб вони у воді помокли. Скікись днів вони там помокнуть, тоді принесеш їх додому, вони посохнуть, а тоді їх тіпали, ногами м'яли, чесали, жужмом одівали на гребінь, щоб прясти ото... Прядка була. Пряли, а тоді ткали. Полотно робили. З того полотна шили оце собі сорочки (і верхні, і нижні) і все. Це велике діло було! А ще як оце виткали, так його треба вибілити. Мочили і розтинали десь на траві. Ну, у нас там під лісом зелененьке було... Це щоб воно сонцем пройшло, щоб вигорало, щоб білим стало. Отак робили. А ще щюлок спускали на прання. А тоді ще жлукта були такі. Таке з дерева видовбане. Оце жлукто стоїть, тоді туди тряпки кидали, пересипали попелом – це стірка така була. [*Сміється*].

Я оце удивляюсь, шо прожила скільки год! Детство таке страшне: голодні, босі, голі! І ото стали вже на роботу ходять... Я закончила сім класів, а тоді пішла на роботу в лісничество. Ну, там у лісничестві – це вже велике діло, вроді, – сорок рублів нам там платили. А як ото садим саме посадку, як весною ранньою, так я була така дебелишенька, я з мечем¹, а хто слабшенький – саджанці носе у ящику. Мечем отак з усієї сили напругаєшся, меч встромиш животом, тоді витянеш, а другий в ту дірку саджанець вткне. І так цілий день. Так той місяць, шо садили посадку, семдесят рублів получила. Це було дуже багато! А то так сапували там посадки, там ще шось... А просто молоді, за щот молодості! Ідеш і співаєш! Зараз вже не будеш співать. [*Сміється*].

Це я в лісничестві два года проробила, а потом уже пішла в колгосп. Так тоже, і коноплі колгоспні мочили, накидали їх гряззю. Цілий день сидиш бовтаєшся у холодній воді. Ну, ті коноплі, шо літні, шо плоскінь, тоді вода ще тепліша. А вже матірка, воно вже по осіні, так прямо змерзнеш! Вилізеш, як собака, побіг попорався, та оп'ять шелесь у воду, давай знову мочить, мить їх.

¹ Меч Колесова – ручний інструмент, вузька сталевая лопата для посадки сіянців та саджанців лісових культур.

- Коли Ви припинили прясти і ткати?

- Дома в основному мати ткала. А прясти я пряла все врем'я. У п'ядесять сьомому я пішла заміж. Так там ще сідала за верстат, мене свекруха садовила, показувала. Із тканого робили ж і на одягу, і рядна, і наволочки, і все.

А колись прийшов один дядько до нас, а я саме пряла. І він каже: «На чорта воно нужне?». «Так а як же без нього можна обійтись?». «Та люди вже ж якось обходяться!».

До нас у колгосп приїжджали лектори, агітували все. І ото один раз розкаже нам, що скоро наші фабрики стільки штапелю будуть випускати, що можна двічі навколо земного шару обмотати. А ми з бабами сміялися, казали: «Нашо ото брехать!». А тоді воно якось шось скоро пішло так... Появився колінкор, ситчик недорогий, такі, що можна купити. Стали гроші в колгоспі трошки платити. Це вже, мабуть, при Хрущову було.

А тоді я якось була в Ромнах і на базарі побачила, що торгують кукурузкою на стакани. Так я вночі ходила на колгоспне поле красти кукурузу, щоб продати і купити по хустці чи матерії. Зразу з подругою ходили, а тоді її чоловік перестав пускати, так я сама. Хоть і страшно, а треба. І не було поняття, щоб чоловіки помагали. Тобі треба – ти й іди. А тоді Володчин брат грузовою машиною їздив у рейс на Ромни, так підвозив мене пару раз із мішком до базара. Я там продавала ту кукурузу стаканами, не такими, як у перекупок, а великими і з горою. Бистро розпродувала. І раз хустку купила, раз матерії.

Так тоді стали вже одказуватися од цього, от того ткання. Ну, не зразу. Ще таке, як рядна, рушники потроху ткали. А там поруч жив дядько один, в годах уже. І таке, чи щоб підзатяться, із балачки про оце каже: «А я своїй сказав, що як хочеш, а щоб за зіму два шматки¹ полотна виткала!». Ну, дурні люди! Вже ж стало можна обходитися без того ткання! Чого тій жінці мучиться! А ото ж такі дурні були! *[Пауза]*. Ну, а так, щоб зовсім бросили ткання, це вже десь у началі шістидесятих. Поотказувалися. А тоді я у шістдесят першому в Казахстан поїхала, і більше ніколи не пряла, не ткала...

Володька, оце, що я заміж ходила, вчився на тракториста, і його колись після учьоби отправляли в Казахстан. Ото тоді на цілину все їздили. Він там побув, а тоді ж ото бросив і вернувся додому, женився на мені. А тоді він з тракториста на шофьора вивчився, а в колгоспі роботи йому нема, тут всього дві машини, йому не дали. Тоді крутивсь-крутивсь і каже, що я на цілину вернуся, де вже був. Ну, поїхав він у Казахстан. Посьолок Єсіль Целіноградської області. А там, де він раньше робив, машини різні стоять, то старі, то шоферів нема, то се, то те нада. Йому зразу дають. Питають: «Так, а жінка є?». Діректор питає. Діректор такий, комуніст був, після кожного слова матом не обходиться. Каже: «Хай же приїжджа». «Так не пускають!». «Як не пускають! А ким вона в тебе робить, що не пускають?». «Та ким! На ланку ходить». «Та пішли вони к такой мать! Хай їде!». Каже: «Вона ж у

¹ Шматок – стара традиційна одиниця виміру довжини тканого полотна. На Посуллі становила 22 аршини (приблизно 15,7 м).

тебе не на заводі воєнному робить! Не на режимному об'єкті! Пішли вони отуди і перетуди! Хай їде, нічого їй не буде!».

Та воно там в Казахстані усі руські так матюкалися! Страшне! Я тільки приїхала, іду вулицею, коли біжать хлопчики малі, а за ними така баба здорова і як кричить: «Ванька! Петька! Туди вашу мати!».

Прямо матом! На дітей! У нас і при дітях не лаялися, не те, щоб жінка на дітей. Я думала, мені вчулося. А та баба знову матом на них. Я тоді подумала, куди я попала, тут люди подуріли!

Ну, от. Послухалися ми того дірєктора-комуніста. Пішла я у сільсовет, щоб справку дали... Не паспорт, а справку о лічності! І не дали! Не пускали з колгоспів. Ну, я на свій риск поїхала так, без документів. Аж нічого, прийняли. Дали нам зразу комнату. Там з Володькою якийсь хлопець жив, так його переселили, а комнату нам на двох дали.

Тоді крутилась-вертілась, куди б піти. Куди? А там по сусідській парикмахерській, і кажуть, що треба уборщицю. Так я тоді пішла уборщицею. Трохи поробила. Аж друга сусідка каже... Якесь строїтельне управління, що нада грузщика. Так ходила ще грузщиком робить. Цемент розгружали, кирпич розгружали... Ну, важко! Важко. Так я пізніше перейшла робить лаборантом на хлібоприймальний пункт. Брала проби зерна на аналізи. А як жнива, так ще після смени ходили додатково помагали зерно віять, сушити, грузити. Так тоді як аврал був, так усіх по посылку з робот забірали на зерно. Безплатно робили. Правда, один год мені дали нагрудний знак «Учаснику уборки цілінного урожая». Медалька така, десь довго валялася в нас. Ну, тоді так усі люди жили.

А йому [чоловіку] машину дали. Стареньку. Він її підремонтірував, і ото робив. Воду возив. Води там мало. Це там річка Ішим, не так далеко. І води ще не було підведеної. Так воду возили кругом. На «Заготзерно» там, на організації... Та кругом. А тут у нас у дворі колодязь, так вода така солонна, пити негодна. Це хіба так куди, помить шось. Це ми там так жили добряче!

А він воду возив у «Сільгостехніку», аж там кажуть їм на картотеку нада людину. Ну, і я ото пішла туди. Картотетчіком була. Робила учот сільхозмашин. Так я там розібралася з усім, порядок навела, що треба в картотеку завела. А де чого не хватало, так акти пооформляла, списувала. Як тільки яка перевірка, а нас все в порядку, все учтено, недостач немає. Начальство довольне, мене хвалять! Бо їм тепер ні за що не треба переживати.

Туди понаприсилали! Везли, що нада і не нада! Машини маленькі, тракторці ото маленькі, що вони там не практикувались. «Тешки», «детешки»... Я уже і не помню їхні названія. А вони там на базі, на території обнесений, кучами там валялися, і запчасті до них. А вони там не нужні. А тоді приїхали до нас в гості моя мати, його мати і брат його, Василь. А Василь у «Сільгостехніці» тоже робив, тільки в Недригайлеві. І сказав, що казали там наші начальники: «Мо', які там можна запчасті договориться, щоб виписати сюди». Так я ходила питала у свого інженера і у начальника. А вони ж нас знають! Володька їм усім воду завозив, як тільки попросять. А головний інженер і каже: «Вони лежать, вони не нужні. Їх виписати би нада. Ну, так за предели області неззя, заперещено! Ну, так як ти у нас такий молодець, то ми тобі уважимо!». Вони тоже, усі українці там. Там казахів

мало було, один чи два, гружчиками. А то такі, наші в основному. Так вони кажуть: «Ладно, ми випишем». А наші тут, в Недригайлові, сказали: «Якщо запчастей нам договоряться, то хай приїжджають – ми їм обом тут роботу дамо, і йому, і їй». Ну, так ми і зробили. Виписали там контейнер здоровий, запчастей отравили туди. А тоді і сами вернулись на Зелене. І ото мені дали учотчиком у «Сільгостехніці» в Недригайлеві, а йому машину дали таку, нормальну. Ото ми там робили.

А тоді він ото таке – нап'ється, лається, биться лізе. Воно і в Казахстані він нажрется і через усю улицю кричить: «Ти така, ти сяка, ти пересяка!». Лається, так я таких нових матюків ще й не чула!...

Раз на гулянку пішли. У когось свайба була. Ми трохи запізналися, і один дядько з нас підсміхнув, що ми бездітні. Шось таке сказав: «У вас мабуть дітей повна хата обсіла, що ви на гулянку запізнюєтесь?!». Володька зразу нічого, а тоді добре випив. А він, як випивши, починав задираться. І тоді як пристав до того дядька: «Ти кабан! Ти кабан!». А їх Кабановими дражнили. Так звелися биться. Володька ударив його дуже, так набив! Я на ранок плачу: «Ну, як мені жить з тобою? Як мені між люди ходить, що ти в мене такий дурний?». Воно ж тоді ще люди дуже не пили. Горілку-казьонку не купляли. Якщо там гнали самогонку, пили десь там на гулянках чи складках, так не по багату. Моді такої не було.

А тоді воно далі діло як було? На роботу в «Сільгостехніку» з колгоспів не пускали. Туди хлопці після армії устраювалися. Були тоже із Зеленого. І додому їздили грузовою машиною. У когось машина переночує (по череді чи як), а тоді вранці той збирає всіх на кузов і їдем на район. А ввечері назад.

І ото один день після роботи всі зібралися їхати додому. А Володька каже мені: «Хлопці в кафе ідуть. Я з ними. Підождеш в машині». Ми з Катрею ждали-ждали їх. Катря десь на виїзді з Недригайлова тоже робила, там ото, де церква. А жила на Зеленому. Ждали-ждали, вже додому треба хазяйство порать. Та і самим їсти вже хочеться. З ранку чи їли, чи не їли. Вийжджали рано тоді. А там чи обідали, чи не обідали.

- *А чому ви не йшли в кафе повечеряти?*

А хто мене пускав? Володька казав: «Та таке! Як це так, що жінка піде в кафе!». Не прийнято було жінкам чи з жінками туди ходять. Хлопці там ввечері випивали, а нам там нічого було робить. Так ми з Катрею і не допросилися, щоб їхати вже додому. Кафе там було збоку перед мостом через річку, як їхати на Зелене. Так ми тоді плюнули і пішли сами додому дорогою. Думали, може останеться підвезе хто. Коли на трасі доганяють вони нас машиною. Володька п'яний, кричить, матюкається: «Чого ти пішла? Чого не ждала!». Додому приїхали, я бігом пораюся, прошу, щоб поміг, води приніс. Він чваниться, лається. Я його тоже лаю, кажу, що він безсовісний. А він каже: «Заткнись, а то в зуби дам!». «Ну, давай!». Так він мене як вдарив, я й полетіла. Він мене ще давай бить. По голові, по рукам, бо я закривалася. Коли свекруха прискочила (а її і саму чоловік всю жизнь бив!) та давай звать сусіда, і ото оборонили мене.

Після того бросила я Володьку. Розщиталася з роботи у Недригайлові і поїхала в Суми. Там устроїлася уборщицею в общежитіє «Хімстроя». На Хімгородку. Так, щоб зразу робить і жить. А в селі сказала, що їду в Казахстан. А той мене все пускав.

Знайшов, ходив упрасував вернутися, перестрівав. Ну, я вже рішилася, що хвате вже.

Мені в Сумах в общежитті харашо жилося. Люди всі свої. Люди ж усі із сел. Всі такі, як я. Після роботи було сядемо і поспіваємо. Я там жила з такими вже жінками у возрасті. Колись було і в кіно ходили. До Володьки я так і не вернулася. Виходила я й ще заміж. Жила і в Славянську. На транспортьорі робила, там де уголь по ленті біжить. Жила і в Одесі. На суконній фабриці робила. А самі луччі люди наші, сумські. Чужі люди, як в Одесі ото, грубі, недобрі. Шось спитаеш у них, а вони кажуть: «Поді знай!». Таке шось, не по-людські. Може, того що там людей багато. А в Сумах люди від наших сільських не отлічаються. В Сумах мені харашо жилося.

Література і джерела

1. Український голокост 1932-1933: свідчення тих, хто вижив / Упоряд. Ю.Мицик. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2003. 296 с.
2. Нолл В. Трансформація громадянського суспільства. Усна історія української селянської культури 1920-30-х років. Київ: Центр досліджень усної історії та культури «Родовід», 1999. 559 с.
3. Невигадане: Усні історії оstarбайтерів / автор-упоряд., ред., вступ. ст. Г. Г.Грінченко. Харків: Вид. дім «Райдер», 2004. 304 с.
4. Усна жіноча історія. Повернення: Історіографія сільських жінок в контексті суспільно-історичних факторів радянського і перехідного періодів. Київ: ЖЦ «Спадщина», 2003. 270 с.
5. Усна історія Степової України / Запорізький край. Запоріжжя: АА. Тандем, 2008. Т. 1. 516 с.
6. Соляник Н. О. Повсякдення сільської жінки 1930-1950 рр. (за матеріалами усної історії на прикладі села Сурсько-Михайлівка Солонянського району Дніпропетровської області) // Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження. 2009. Вип. 7. С. 260-267.
7. Селяни і місто: феномен сприйняття урбанізаційних процесів у селянській традиції (матеріали історико-археографічних експедицій Північним Приазов'ям) / упорядник В. М. Константінова. Київ, 2012. 416 с.

References

1. Ukrainskyi holokost 1932-1933: svidchennia tykh, khto vyzhyv / Uporiad. Yu.Mytskyk. Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2003. 296 s.
2. Noll V. Transformatsiia hromadianskoho suspilstva. Usna istoriia ukrainskoi selianskoi kultury 1920-30-kh rokiv. Kyiv: Tsentr doslidzhen usnoi istorii ta kultury "Rodovid", 1999. 559 s.
3. Nevyhadane: Usni istorii ostarbaiteriv / avtor-uporiad., red., vstup. st. H. H.Hrinchenko. Kharkiv: Vyd. dim «Raider», 2004. 304 s.
4. Usna zhinocha istoriia. Povernennia: Istoriohrafii silskykh zhinok v konteksti suspilno-istorychnykh faktoriv radianskoho i perekhidnoho periodiv. Kyiv: ZhTs «Spadshchyna», 2003. 270 s.
5. Usna istoriia Stepovoi Ukrainy / Zaporizkyi kraj. Zaporizhzhia: AA. Tandem, 2008. T. 1. 516 s.
6. Solianyk N. O. Povsiakdennia silskoi zhinky 1930-1950 rr. (za materialamy usnoi istorii na prykladі sela Sursko-Mykhailivka Solonianskoho raionu Dnipropetrovskoi oblasti) // Prydniprov'ia: istoryko-kraieznavchi doslidzhennia. 2009. Vyp. 7. S. 260-267.
7. Seliany i misto: fenomen spryiniattia urbanizatsiinykh protsesiv u selianskii tradytsii (materialy istoryko-arkheohrafichnykh ekspedytsii Pivnichnym Pryazoviam) / uporiadnyk V. M. Konstantinova. Kyiv, 2012. 416 s.

VITALIY M. KOROL, MARYNA V. PORFILOVA
(Sumy State University, Ukraine)

**SOCIAL INTERACTIONS AND EVERYDAY LIFE OF POST-WAR VILLAGE
RESIDENTS IN THE ORAL HISTORY MATERIALS OF POSULLYA**

Abstract. *The publication is dedicated to the study of social interactions, everyday life, leisure, and daily life of a post-war village by studying the oral historical memory of the population of the former Nedryhail district of the Sumy region.*

The work presents transcripts of interviews with elderly people - ordinary direct participants and witnesses of events. Chronologically, the study is focused on the period of the first postwar twenty years (the second half of the 1940s – the first half of the 1960s), however, the features of the resulting narrative involve constant deviations from these time limits and excursions to earlier and later events.

The memories presented as vivid illustrations make it possible to better understand the essence of the historical processes of the modern era and can be used as a source for writing further scientific works, to make future research both in the geographical boundaries of Ukraine and of a local history much more relevant.

Keywords: *oral history, Posullya, post-war era, Terny, Nedrigailiv, countryside, trade, everyday life.*

Отримано 22.09.2023 р.

Прийнято до друку 03.10.2023 р.